

Zbornik sudske prakse

PRESUDA SUDA (drugo vijeće)

14. rujna 2017.*

„Zahtjev za prethodnu odluku – Pravosudna suradnja u građanskim stvarima – Sudska nadležnost – Nadležnost u području pojedinačnih ugovora u radu – Uredba (EZ) br. 44/2001 – Članak 19. stavak 2. točka (a) – Pojam ‚mjesto u kojemu zaposlenik obično obavlja posao‘ – Zračni sektor – Članovi posade – Uredba (EEZ) br. 3922/91 – Pojam ‚domaća baza‘”

U spojenim predmetima C-168/16 i C-169/16,

povodom zahtjeva za prethodnu odluku na temelju članka 267. UFEU-a, koje je uputio cour du travail de Mons (Radni sud u Monsu, Belgija), odlukama od 18. ožujka 2016., koje je Sud zaprimio 25. ožujka 2016., u postupcima

Sandra Nogueira,

Victor Perez-Ortega,

Virginie Mauguit,

Maria Sanchez-Odogherty,

José Sanchez-Navarro

protiv

Crewlink Ireland Ltd (C-168/16)

i

Miguel José Moreno Osacar

protiv

Ryanair Designated Activity Company, prije Ryanair Ltd (C-169/16),

SUD (drugo vijeće),

u sastavu: M. Ilešić, predsjednik vijeća, K. Lenaerts, predsjednik Suda, u svojstvu suca drugog vijeća, A. Rosas, C. Toader (izvjestiteljica) i E. Jarašiūnas, suci,

nezavisni odvjetnik: H. Saugmandsgaard Øe,

tajnik: I. Illéssy, administrator,

* Jezik postupka: francuski

uzimajući u obzir pisani postupak i nakon rasprave održane 2. veljače 2017.,

uzimajući u obzir očitovanja koja su podnijeli:

- za S. Nogueiru, V. Perez-Ortegu, V. Mauguit, M. Sanchez-Odogherty i J. Sanchez-Navarra te za M. J. Morena Osacara, S. Gilson i F. Lambinet, odvjetnici,
- za Crewlink Ireland Ltd, S. Corbanie, *advocaat*, i F. Harmel, *avocat*,
- za Ryanair Designated Activity Company, prije Ryanair Ltd, S. Corbanie, *advocaat*, F. Harmel i E. Vahida, *avocats* te G. Metaxas-Maranghidis, *dikigoros*,
- za belgijsku vladu, C. Pochet, M. Jacobs i L. Van den Broeck, u svojstvu agenata,
- za Irsku, A. Joyce, u svojstvu agenta, uz asistenciju S. Kingston, *barrister*,
- za francusku vladu, D. Colas, D. Segoin i C. David, u svojstvu agenata,
- za nizozemsku vladu, M. Bulterman i C. Schillemans, u svojstvu agenata,
- za švedsku vladu, C. Meyer-Seitz, A. Falk, U. Persson i N. Otte Widgren, u svojstvu agenata, a zatim C. Meyer-Seitz i A. Falk, u svojstvu agenata,
- za Europsku komisiju, M. Wilderspin, M. Heller i P. Costa de Oliveira, u svojstvu agenata,

saslušavši mišljenje nezavisnog odvjetnika na raspravi održanoj 27. travnja 2017.,

donosi sljedeću

Presudu

1. Zahtjevi za prethodnu odluku odnose se na tumačenje članka 19. točke 2. podtočke (a) Uredbe Vijeća (EZ) br. 44/2001 od 22. prosinca 2000. o [sudskoj] nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (SL 2001., L 12, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 19., svezak 3., str. 30.; u daljnjem tekstu: Uredba Bruxelles I).
2. Ti zahtjevi podneseni su u okviru dvaju sporova, i to u predmetu C-168/16 između, s jedne strane, Sandre Nogueire, Victora Perez-Ortege, Virginije Mauguit, Marije Sanchez-Odogherty i Joséa Sanchez-Navarra (u daljnjem tekstu zajedno: S. Nogueira i dr.) te, s druge strane, društva Crewlink Ireland Ltd (u daljnjem tekstu: Crewlink) i u predmetu C-169/16 između, s jedne strane, Miguela Joséa Morena Osacara i, s druge strane, društva Ryanair Designated Activity Company, prije Ryanair Ltd (u daljnjem tekstu: Ryanair), u vezi s uvjetima izvršavanja i raskida pojedinačnih ugovora o radu S. Nogueire i dr. te M. J. Morena Osacara kao i međunarodne nadležnosti belgijskih sudova za rješavanje tih sporova.

Pravni okvir

Međunarodno pravo

3. Konvenciju o međunarodnom civilnom zrakoplovstvu, potpisanu u Chicagu (Sjedinjene Američke Države) 7. prosinca 1944. (u daljnjem tekstu: Čikaška konvencija), ratificirale su sve države članice Europske unije, pri čemu, međutim, potonja nije stranka spomenute konvencije.

4 Članak 17. te konvencije određuje:

„Zrakoplovi imaju državnu pripadnost Države u kojoj su registrirani.”

Pravo Unije

5 Uvodne izjave 13. i 19. Uredbe Bruxelles I glase kako slijedi:

„13. Kad je riječ o osiguranju, potrošačkim ugovorima i zapošljavanju, slabija strana u sporu trebala bi biti zaštićena propisima o nadležnosti tako da oni više pogoduju zadovoljavanju njezinih interesa nego što to omogućuju opći propisi.

[...]

19. Trebao bi biti osiguran kontinuitet između Konvencije [od 27. rujna 1968. o sudskoj nadležnosti i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (SL 1972., L 299, str. 32.), kako je izmijenjena kasnijim konvencijama donesenima zbog pristupanja novih država članica toj konvenciji] i ove Uredbe, pa bi s tim ciljem trebale biti donesene prijelazne odredbe. Isti kontinuitet treba biti osiguran s obzirom na tumačenje odredbi [te] [k]onvencije [...], a [Prvi protokol o tumačenju Konvencije iz 1968. od strane Suda, u revidiranoj i izmijenjenoj verziji (SL 1998., C 27, str. 28.),] trebao bi i dalje biti primjenjiv i na slučajeve koji nisu riješeni u trenutku stupanja na snagu ove Uredbe.”

6 Odjeljak 5. poglavlja II. te uredbe, koji obuhvaća njezine članke 18. do 21., određuje pravila o nadležnosti koja se odnose na sporove u vezi s pojedinačnim ugovorima o radu.

7 Člankom 18. točkom 1. navedene uredbe predviđeno je:

„U stvarima koji se odnose na pojedinačne ugovore o zapošljavanju, nadležnost se utvrđuje prema odredbama ovog odjeljka, ne dovodeći u pitanje odredbe članka 4. i članka 5. točke 5.”

8 U članku 19. iste uredbe propisano je:

„Poslodavac s domicilom u državi članici može biti tužen:

1. pred sudovima države članice u kojoj ima domicil; ili

2. u drugoj državi članici:

- (a) pred sudovima u mjestu u kojemu zaposlenik obično obavlja posao ili pred sudovima mjesta u kojemu je posljednji puta obavljao posao; ili
- (b) ako zaposlenik ne obavlja ili nije obično obavljao svoj posao samo u jednoj državi, pred sudovima u mjestu u kojemu se nalazi ili se nalazila poslovna jedinica koja ga je zaposlila.”

9 Članak 21. Uredbe Bruxelles I glasi kako slijedi:

„Odstupanje od odredaba ovog odjeljka moguće je samo na temelju dogovora o nadležnosti:

1. koji je sklopljen nakon nastanka spora; ili

2. koji omogućava zaposleniku da pokrene postupak pred sudovima koji nisu navedeni u ovome odjeljku.”

- 10 U preambuli Rimske konvencije o pravu koje se primjenjuje na ugovorne obveze, otvorene za potpisivanje u Rimu 19. lipnja 1980. (SL 1980., L 266, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 1., svezak 13., str. 7.; u daljnjem tekstu: Rimska konvencija), navodi se sljedeće:

„Visoke ugovorne stranke Ugovora o osnivanju Europske ekonomske zajednice,

u velikoj želji da u području međunarodnog privatnog prava nastave aktivnosti na ujednačavanju prava već provedene unutar Zajednice, a posebno u području nadležnosti i izvršenja sudskih odluka,

želeći uspostaviti jedinstvena pravila o pravu koje se primjenjuje na ugovorne obveze,

sporazumjele su se [...].”

- 11 Uredba Vijeća (EEZ) br. 3922/91 od 16. prosinca 1991. o usklađivanju tehničkih uvjeta i upravnih postupaka u području civilnog zrakoplovstva (SL 1991., L 373, str. 4.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 7., svezak 25., str. 3.), kako je izmijenjena Uredbom (EZ) br. 1899/2006 Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2006. (SL 2006., L 377, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 7., svezak 2., str. 63.; u daljnjem tekstu: Uredba br. 3922/91), odnosi se, kao što to određuje njezin članak 1., „na usklađivanje tehničkih uvjeta i upravnih postupaka u području sigurnosti civilnog zrakoplovstva, koji se odnose na rad i održavanje zrakoplova te osobe i organizacije koje su uključene u takve zadatke”.

- 12 Ta je uredba, prije nego što je stavljena izvan snage Uredbom (EZ) br. 216/2008 Europskog parlamenta i Vijeća od 20. veljače 2008. o zajedničkim pravilima u području civilnog zrakoplovstva i osnivanju Europske agencije za sigurnost zračnog prometa i stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 91/670/EEZ, Uredbe (EZ) br. 1592/2002 i Direktive 2004/36/EZ (SL 2008., L 79, str. 1.), sadržavala Prilog III., čiji je pododjeljak Q bio naslovljen „Ograničenja vremena letenja, trajanja letačke dužnosti i uvjeti za odmor”. Letačka operacija (OPS) 1.1090, točka 3.1., koja se nalazila u tom pododjeljku, određivala je:

„Prijevoznik imenuje domaću bazu za svakog člana posade.”

- 13 Spomenuti pododjeljak također je sadržavao OPS 1.1095, koji je u točki 1.7. pojam „domaća baza” definirao kao „[m]jesto koje prijevoznik imenuje za člana posade iz kojega član posade obično započinje i na kojem završava trajanje dužnosti ili seriju trajanja dužnosti i gdje, u normalnim okolnostima, prijevoznik nije odgovoran za smještaj dotičnog člana posade”.
- 14 Osim toga, OPS 1.1110, koji se također nalazio u Prilogu III. pododjeljku Q Uredbe br. 3922/91, naslovljen „Odmor”, glasio je kako slijedi:

„1. Najkraći odmor

- 1.1. Najkraći odmor koji se mora predvidjeti prije preuzimanja vremena na dužnosti, s početkom u domaćoj bazi, mora trajati najmanje kao prethodno vrijeme na dužnosti ili 12 sati, ovisno što je duže;
- 1.2. Najkraći odmor koji se mora predvidjeti prije preuzimanja vremena na dužnosti, s početkom izvan domaće baze, mora trajati najmanje jednako kao prethodno vrijeme na dužnosti ili 10 sati, ovisno što je duže; kada se član posade nalazi na najkraćem odmoru izvan domaće baze, prijevoznik mu/joj mora omogućiti priliku za osmosatni san, vodeći računa o putovanju i ostalim fiziološkim potrebama; [...].”

- 15 U području socijalne sigurnosti pojam „domaća baza” također se spominje u uvodnoj izjavi 18. Uredbe (EZ) br. 883/2004 Europskog parlamenta i Vijeća od 29. travnja 2004. o koordinaciji sustava socijalne sigurnosti (SL 2004., L 166, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 5., svezak 3., str. 160.), kako je izmijenjena Uredbom (EU) br. 465/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 22. svibnja 2012. (SL 2012., L 149, str. 4.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 5., svezak 6., str. 328.). Ta uvodna izjava glasi kako slijedi:

„U Prilogu III. Uredbi [br. 3922/91], koncept ‚domaće baze’ za članove letачke i kabinske posade definiran je kao mjesto koje prijevoznik imenuje za člana posade i iz kojega član posade obično započinje i na kojem završava trajanje dužnosti ili seriju trajanja dužnosti i gdje, u normalnim okolnostima, prijevoznik nije odgovoran za smještaj dotičnog člana posade. Kako bi se omogućila primjena glave II. ove Uredbe za članove letачke i kabinske posade, opravdano je koristiti koncept ‚domaće baze’ kao kriterij za određivanje primjenljivog zakonodavstva za članove letачke i kabinske posade. Međutim, primjenljivo zakonodavstvo za članove letачke i kabinske posade treba ostati stabilno, a načelo domaće baze ne smije dovesti do čestih promjena primjenljivog zakonodavstva zbog rasporeda rada industrije ili sezonske potražnje.”

- 16 Članak 11. Uredbe br. 883/2004, koji se nalazi u njezinoj glavi II. o određivanju zakonodavstva koje se primjenjuje, određuje:

„1. Na osobe na koje se primjenjuje ova Uredba, primjenjuje se zakonodavstvo samo jedne države članice. To se zakonodavstvo određuje u skladu s ovom glavom.

[...]

3. Podložno člancima od 12. do 16.:

(a) na osobu koja obavlja djelatnost kao zaposlena ili samozaposlena osoba u državi članici primjenjuje se zakonodavstvo te države članice;

[...]

5. Djelatnost u svojstvu člana letачke ili kabinske posade koji obavlja usluge opsluživanja putnika ili usluge u vezi s teretom smatra se djelatnošću koja se obavlja u državi članici u kojoj se nalazi domaća baza kako je definirana u Prilogu III. Uredbi (EEZ) br. 3922/91.”

- 17 U članku 3. Uredbe br. 465/2012 navodi se da članak 11. stavak 5. Uredbe br. 883/2004 stupa na snagu dvadesetog dana od objave u *Službenom listu Europske unije*. Budući da je do spomenute objave došlo 8. lipnja 2012., izmjene na temelju te uredbe nisu primjenjive *ratione temporis* u glavnim postupcima.

Glavni postupak i prethodna pitanja

Predmet C-169/16

- 18 Dana 21. travnja 2008. M. J. Moreno Osacar sklopio je u Španjolskoj ugovor o radu s Ryanairom, zračnim prijevoznikom sa sjedištem u Irskoj.
- 19 Na temelju tog ugovora njegove su dužnosti obuhvaćale „sigurnost putnika, brigu za putnike, pomoć putnicima i njihov nadzor; poslove povezane s ukrcavanjem i zemaljskim uslugama [...], prodaju u zrakoplovu; čišćenje unutrašnjosti zrakoplova, sigurnosne provjere i ostale relevantne poslove koje mu društvo može povjeriti”.

- 20 U skladu sa spomenutim ugovorom, sastavljenim na engleskom jeziku, irski su sudovi bili nadležni za eventualne sporove između stranaka u vezi s izvršenjem i otkazom tog ugovora, a zakonodavstvo te države članice uređivalo je radne odnose između njih. Isti ugovor također je određivao da se za rad koji je M. J. Moreno Osacar obavljao kao član kabinske posade smatra da je izvršen u Irskoj, s obzirom na to da je svoje dužnosti obavljao u zrakoplovima koji su registrirani u toj državi članici i pripadaju tom zračnom prijevozniku.
- 21 Osim toga, u ugovoru o radu M. J. Morena Osacara kao „domaća baza” navedena je zračna luka Charleroi (Belgija) te se u skladu s njime zahtijevalo da živi na sat vremena udaljenosti od baze u koju je raspoređen, zbog čega se on nastanio u Belgiji.
- 22 Dana 1. travnja 2009. M. J. Moreno Osacar unaprijeđen je na položaj „nadzornika”. Otkaz je dao 16. lipnja 2011.
- 23 Nadalje, smatrajući da je njegov bivši poslodavac bio dužan poštovati i primijeniti odredbe belgijskog zakonodavstva i da su sudovi te države članice bili nadležni za odlučivanje o njegovim zahtjevima, M. J. Moreno Osacar dopisom od 8. prosinca 2011. pokrenuo je postupak protiv društva Ryanair pred tribunalom du travail de Charleroi (Radni sud u Charleroiu, Belgija), kako bi se njegovu bivšem poslodavcu naložilo plaćanje različitih naknada.
- 24 Ryanair je osporio nadležnosti belgijskih sudova za postupanje u tom sporu. Potonje društvo u tom je pogledu navelo da postoji uska i konkretna veza između spomenutog spora i irskih sudova. Tako, osim ugovorne odredbe o odabiru nadležnog suda i one kojom se irsko pravo određuje kao mjerodavno, spomenuto društvo navodi da se na M. J. Morena Osacara primjenjuje irsko zakonodavstvo u području poreza i socijalne sigurnosti, da je svoj ugovor o radu izvršavao u zrakoplovima koji su registrirani u Irskoj i na koje se primjenjuje zakonodavstvo te države članice i da je, iako je M. J. Moreno Osacar potpisao ugovor o radu u Španjolskoj, spomenuti ugovor sklopljen tek kada ga je potpisao Ryanair u svojem sjedištu u Irskoj.
- 25 Presudom donesenom 4. studenoga 2013. tribunal du travail de Charleroi (Radni sud u Charleroiu) utvrdio je da belgijski sudovi nisu nadležni za odlučivanje o zahtjevu M. J. Morena Osacara. Potonji je podnio žalbu sudu koji je uputio zahtjev, odnosno couru du travail de Mons (Radni sud u Monsu, Belgija).
- 26 Sud koji je uputio zahtjev najprije iznosi određena činjenična utvrđenja. Tako ističe da je M. J. Moreno Osacar svoje radne dane uvijek započinjao i završavao u zračnoj luci Charleroi. Nadalje, katkad je morao ondje ostati u pripravnosti kako bi zamijenio člana osoblja koji bi eventualno izostao s posla.
- 27 Nakon tih pojašnjenja, taj sud navodi da prije odlučivanja o meritumu spora mora donijeti odluku o tome jesu li belgijski sudovi nadležni u njemu postupati.
- 28 Utvrdivši da se u odnosu na M. J. Morena Osacara nije moguće pozivati na klauzulu o dogovorenoj nadležnosti na temelju članka 21. Uredbe Bruxelles I, taj sud navodi da se to pitanje mora ispitati s obzirom na članak 19. točku 2. te uredbe. Sud koji je uputio zahtjev podsjeća da se tom odredbom određuju različiti sudovi nadležni za postupanje u sporovima koji mogu proizići iz ugovora o radu. Taj sud smatra da je, u skladu s dugogodišnjom praksom Suda, mjesto u kojem se obično obavlja posao ključan kriterij za određivanje te nadležnosti.
- 29 U tom pogledu, ako se posao povjeren zaposleniku obavlja na području nekoliko država članica, iz sudske prakse Suda, a osobito iz točke 24. presude od 13. srpnja 1993., Mulox IBC (C-125/92, EU:C:1993:306) proizlazi da se mjesto u kojem se obično obavlja posao može definirati kao „mjesto u kojem ili iz kojega zaposlenik ispunjava većinu svojih obveza prema poslodavcu”. Iz toga slijedi da,

kako bi se utvrdilo to mjesto, nacionalni sudovi moraju primijeniti metodu ocjene indicija, odnosno uzeti u obzir sve okolnosti predmetnog slučaja kako bi odredili državu s kojom poslovna aktivnost ima najjaču poveznicu.

- 30 Međutim, određivanje nadležnog suda za postupanje u sporovima koje su članovi posade zračnih prijevoznika pokrenuli pred sudovima država članica osobito je teško.
- 31 Konkretno, kada je riječ o određivanju „stvarnog središta poslovnih aktivnosti” tih osoba, sud koji uputio zahtjev pita se ne predstavlja li to mjesto u konačnici pojam koji je vrlo blizak onom „domaće baze”, definiranom u Prilogu III. Uredbi br. 3922/91, kao što se čini da također slijedi iz upućivanja na taj pojam u zakonodavstvu Unije iz područja socijalne sigurnosti.
- 32 U tim je okolnostima cour du travail de Mons (Radni sud u Monsu) odlučio prekinuti postupak i postaviti Sudu sljedeće prethodno pitanje:

„Uzimajući u obzir:

- zahtjeve predvidljivosti rješenja i pravne sigurnosti na kojima se temeljilo usvajanje pravila u području sudske nadležnosti i izvršenja sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima iz [Konvencije od 27. rujna 1968. o sudskoj nadležnosti i izvršenju odluka u građanskim i trgovačkim stvarima, kako je izmijenjena kasnijim konvencijama koje se odnose na pristup novih država članica toj konvenciji] kao i Uredbe [Bruxelles I] (vidjeti osobito presudu od 19. srpnja 2012., Mahamdia (C-154/11, EU:C:2012:491, t. 44. i 46.),
- posebnosti europskog sustava navigacije u zrakoplovstvu u okviru kojeg članovi posade zračnog prijevoznika čije se sjedište nalazi u jednoj od država članica svakodnevno preljeću teritorij Europske unije s polazištem iz domaće baze koja se može nalaziti, kao u ovom predmetu, u drugoj državi članici Unije,
- posebne okolnosti ovog spora kako su opisane u obrazloženju [zahtjeva za prethodnu odluku],
- kriterij koji proizlazi iz pojma ‚domaća baza’ (kako je definiran u Prilogu III. Uredbi [br. 3922/91]), koji koristi Uredba [br. 883/2004] za utvrđivanje socijalnog zakonodavstva primjenjivog na članove letačke posade i kabinske posade od 28. lipnja 2012.,
- zaključke koji proizlaze iz sudske prakse Suda Europske unije, u skladu s presudama navedenima u obrazloženju ove presude,

može li se pojam ‚mjesto u kojemu zaposlenik obično obavlja posao’ iz članka 19. točke 2. Uredbe [Bruxelles I] tumačiti na način da je usporediv s pojmom ‚domaća baza’, definiranim u Prilogu III. Uredbi [br. 3922/91] kao ‚mjesto koje prijevoznik imenuje za člana posade iz kojega član posade obično započinje i na kojem završava trajanje dužnosti ili seriju trajanja dužnosti i gdje, u normalnim okolnostima, prijevoznik nije odgovoran za smještaj dotičnog člana posade’, u svrhu utvrđivanja države ugovornice (i, na taj način, njezine nadležnosti) na čijem državnom području zaposlenik obično obavlja svoj posao kada je taj zaposlenik zaposlen kao član posade društva na koje se primjenjuje pravo jedne od država članica Unije i koje se bavi međunarodnim zračnim prijevozom putnika na cijelom teritoriju Europske unije, s obzirom na to da je ta poveznica, izvedena iz ‚domaće baze’, u smislu ‚stvarnog središta radnog odnosa’, uzimajući u obzir to da radnik na tom mjestu sustavno započinje i završava radni dan, organizirajući tamo svoj svakodnevni rad, i u blizini kojeg ima, za vrijeme trajanja ugovornih odnosa, svoje stvarno boravište, kriterij koji istodobno predstavlja najužu vezu s državom ugovornicom i osigurava najprimjereniju zaštitu slabije strane u ugovornom odnosu?”

Predmet C-168/16

- 33 S. Nogueira i dr., portugalski, španjolski i belgijski državljani, sklopili su u 2009. i 2010. ugovore o radu s Crewlinkom, pravnom osobom sa sjedištem u Irskoj.
- 34 Svaki od njihovih ugovora o radu određivao je da su ti radnici zaposlenici Crewlinka i da su kao kabinska posada upućeni na rad Ryanairu u svrhu obavljanja poslova sličnih onima koje je obavljao M. J. Moreno Osacar.
- 35 U tim je ugovorima o radu, sastavljenima na engleskom jeziku, također bilo precizirano da se na njihove radne odnose primjenjuje irsko pravo i da su sudovi te države članice nadležni za postupanje u svim sporovima koji se odnose na izvršenje ili otkaz tih ugovora. Isto tako, u tim je ugovorima bilo određeno da će se isplata njihove naknade izvršavati na irski bankovni račun.
- 36 Radni su odnosi prestali tijekom 2011., slijedom otkaza zaposlenika ili poslodavca.
- 37 Zbog istih razloga kao i M. J. Moreno Osacar, S. Nogueira i dr. pokrenuli su postupak pred tribunalom du travail de Charleroi (Radni sud u Charleroiu) radi isplate različitih naknada.
- 38 Presudom od 4. studenoga 2013. taj je sud utvrdio da belgijski sudovi nisu nadležni za odlučivanje o tim zahtjevima. Tužitelji u glavnom postupku podnijeli su žalbu protiv te odluke sudu koji je uputio zahtjev.
- 39 Sud koji je uputio zahtjev, među ostalim, ističe da je ugovorima koje su sklopili S. Nogueira i dr. određeno da su „zrakoplovi klijenta registrirani u Irskoj, a s obzirom na to da ćete radne obveze obavljati na tim zrakoplovima, vaše mjesto rada je Irska”, da je zračna luka Charleroi mjesto „gdje su smješteni” ti zaposlenici i da svaki od njih mora stanovati na jedan sat udaljenosti od baze u koju će biti raspoređeni.
- 40 Osim toga, spomenuti sud iznosi određen broj relevantnih činjenica koje proizlaze iz njegovih utvrđenja. Kao prvo, iako njihov ugovor o radu poslodavcu daje mogućnost da donese odluku o raspoređivanju S. Nogueira i dr. u drugu zračnu luku, u predmetnom slučaju nije sporno da je jedina domaća baza koju je Crewlink opsluživao bila zračna luka Charleroi. Kao drugo, svaki od tih radnika započinjao je svoj radni dan u zračnoj luci Charleroi i sustavno se vraćao u svoju bazu nakon svakog radnog dana. Kao treće, svaki od njih našao se u situaciji da je morao ostati u pripravnosti u zračnoj luci Charleroi kako bi zamijenio člana osoblja koji bi eventualno izostao s posla.
- 41 Sud koji je uputio zahtjev usto navodi da su ugovori o radu S. Nogueira i dr. obvezivali da poštuju sigurnosnu politiku koju je provodio Ryanair. Isto tako, zajednički prostor Ryanaira i Crewlinka u zračnoj luci Charleroi i činjenica da je rukovodeće osoblje Ryanaira izvršavalo disciplinske ovlasti nad osobljem koje je upućeno na rad iz Crewlinka u dovoljnoj mjeri dokazuju postojanje radne zajednice između zaposlenika dvaju društava.
- 42 Taj sud opravdava potrebu upućivanja prethodnog pitanja oslanjajući se na slično obrazloženje kao što je ono iz njegova zahtjeva za prethodnu odluku u predmetu C-169/16. Cour du travail de Mons (Radni sud u Monsu) odlučio je prekinuti postupak i postaviti Sudu prethodno pitanje sličnog sadržaja.
- 43 Odlukom predsjednika Suda od 11. travnja 2016. predmeti C-168/16 i C-169/16 spojeni su u svrhu pisanog i usmenog postupka kao i u svrhu donošenja presude.

O prethodnim pitanjima

- 44 Sud koji je uputio zahtjev svojim pitanjima u biti pita može li se u slučaju postupka koji pokrene zaposlenik koji je član posade zračnog prijevoznika ili član posade koji mu je upućen na rad i u svrhu utvrđivanja nadležnosti suda pred kojim je pokrenut postupak pojam „mjesto u kojemu zaposlenik obično obavlja posao” u smislu članka 19. točke 2. podtočke (a) Uredbe Bruxelles I poistovjetiti s pojmom „domaća baza” u smislu Priloga III. Uredbi br. 3922/91.
- 45 Uvodno treba pojasniti da, kao prvo – kao što to proizlazi iz uvodne izjave 19. Uredbe Bruxelles I i s obzirom na to da ta uredba u odnosima među državama članicama zamjenjuje Konvenciju od 27. rujna 1968. o [sudskoj] nadležnosti i priznavanju te izvršavanju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima, kako je izmijenjena kasnijim konvencijama koje se odnose na pristup novih država članica toj konvenciji (u daljnjem tekstu: Briselska konvencija) – u slučajevima kada se odredbe tih dvaju akata mogu smatrati istovjetnima, tumačenje odredaba te konvencije koje je dao Sud primjenjuje se i na tu uredbu (presuda od 7. srpnja 2016., Hőszig, C-222/15, EU:C:2016:525, t. 30. i navedena sudska praksa).
- 46 U tom pogledu, iako u svojoj prvotnoj verziji ta konvencija nije sadržavala posebnu odredbu o ugovoru o radu, izričaj članak 19. točke 2. Uredbe Bruxelles I gotovo je identičan onomu članka 5. točke 1. druge i treće rečenice te konvencije, u verziji koja proizlazi iz Konvencije 89/535/EEZ o pristupanju Kraljevine Španjolske i Portugalske Republike Konvenciji o [sudskoj] nadležnosti i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima i Protokolu o njezinu tumačenju od strane Suda, s prilagodbama koje su u njima učinjene Konvencijom o pristupanju Kraljevine Danske, Irske i Ujedinjene Kraljevine Velike Britanije i Sjeverne Irske te prilagodbama koje su učinjene Konvencijom o pristupanju Helenske Republike (SL 1989., L 285, str. 1.), tako da, u skladu sa sudskom praksom navedenom u prethodnoj točki, valja osigurati kontinuitet u tumačenju tih dvaju instrumenata.
- 47 Osim toga, kad je riječ o pojedinačnom ugovoru o radu, mjesto izvršavanja konkretne obveze iz članka 5. točke 1. drugog dijela rečenice Briselske konvencije treba odrediti na temelju jedinstvenih kriterija koje mora utvrditi Sud oslanjajući se na njezin sustav i ciljeve. Naime, Sud je istaknuo da samo takvo autonomno tumačenje može osigurati jedinstvenu primjenu spomenute konvencije čiji se cilj sastoji, među ostalim, od ujednačavanja propisa o sudskoj nadležnosti država ugovornica i izbjegavanja u što većoj mjeri mnoštva različitih kriterija o sudskoj nadležnosti u vezi s istim pravnim odnosom te od pružanja veće pravne zaštite osobama sa sjedištem u Zajednici, što tužitelju omogućava da jednostavno utvrdi pred kojim sudom može pokrenuti postupak, a tuženiku da razumno predvidi pred kojim sudom može biti tužen (vidjeti u tom smislu presudu od 10. travnja 2003., Pugliese, C-437/00, EU:C:2003:219, t. 16. i navedenu sudsku praksu).
- 48 Slijedi da se taj zahtjev za autonomno tumačenje također primjenjuje na članak 19. točku 2. Uredbe Bruxelles I (vidjeti u tom smislu presudu od 10. rujna 2015., Holterman Ferho Exploitatie i dr., C-47/14, EU:C:2015:574, t. 37. i navedenu sudsku praksu).
- 49 Kao drugo, iz ustaljene sudske prakse Suda proizlazi da se, s jedne strane, u poglavlju II. odjeljku 5. Uredbe Bruxelles I utvrđuje niz pravila koja, kao što to proizlazi iz uvodne izjave 13. te uredbe, imaju za cilj zaštititi slabiju ugovornu stranku propisima o nadležnosti koji više pogoduju njezinim interesima (vidjeti u tom smislu presude od 19. srpnja 2012., Mahamdia, C-154/11, EU:C:2012:491, t. 44. i navedenu sudsku praksu i od 10. rujna 2015., Holterman Ferho Exploitatie i dr., C-47/14, EU:C:2015:574, t. 43.).
- 50 Naime, ti propisi osobito omogućavaju zaposleniku da pokrene postupak protiv svojeg poslodavca pred sudom koji smatra najbližim njegovim interesima, priznajući mu mogućnosti postupanja pred sudovima države članice u kojima poslodavac ima domicil ili pred sudom mjesta u kojem radnik obično obavlja svoj posao ili, ako se taj posao ne obavlja u jednoj državi, pred sudom mjesta u kojem se nalazi poslovna jedinica koja je zaposlila radnika. Odredbe spomenutog odjeljka također

ograničavaju mogućnost izbora nadležnog suda poslodavcu koji postupaju protiv zaposlenika kao i mogućnost odstupanja od propisa o nadležnosti utvrđenih spomenutom uredbom (presuda od 19. srpnja 2012., Mahamdia, C-154/11, EU:C:2012:491, t. 45. i navedena sudska praksa).

- 51 S druge strane, odredbe iz poglavlja II. odjeljka 5. Uredbe Bruxelles I nisu samo posebne već i iscrpne (vidjeti u tom smislu presudu od 10. rujna 2015., Holterman Ferho Exploitatie i dr., C-47/14, EU:C:2015:574, t. 44. i navedenu sudsku praksu).
- 52 Kao treće, članak 21. Uredbe Bruxelles I ograničava ugovornim strankama mogućnost da sklope dogovor o nadležnosti. Tako se taj dogovor treba sklopiti nakon nastanka spora ili, ako je sklopljen prije, treba omogućiti zaposleniku da pokrene postupak pred sudovima različitim od onih kojima se spomenutim propisima dodjeljuje nadležnost (presuda od 19. srpnja 2012., Mahamdia, C-154/11, EU:C:2012:491, t. 61.).
- 53 Slijedi da se ta odredba ne može tumačiti na način da se klauzula o dogovorenoj nadležnosti može primjenjivati isključivo i stoga zabraniti zaposleniku da pokrene postupak pred sudovima koji su nadležni na temelju članka 18. i 19. Uredbe Bruxelles I (vidjeti u tom smislu presudu od 19. srpnja 2012., Mahamdia, C-154/11, EU:C:2012:491, t. 63.).
- 54 U predmetnom slučaju treba utvrditi, kao što je to naveo nezavisni odvjetnik u točkama 57. i 58. svojeg mišljenja, da klauzula o dogovorenoj nadležnosti, poput one koja je unesena u ugovore o kojima je riječ u glavnom postupku, ne ispunjava nijedan od zahtjeva iz članka 21. Uredbe Bruxelles I i da se stoga na spomenutu klauzulu nije moguće pozivati u odnosu na tužitelje u glavnom postupku.
- 55 Naposljetku, kao četvrto, treba istaknuti da se autonomnom tumačenju članka 19. točke 2. Uredbe Bruxelles I ne protivi to da se uzmu u obzir odgovarajuće odredbe sadržane u Rimskoj konvenciji, s obzirom na to da je cilj te konvencije, kao što to proizlazi iz njezine preambule, također nastaviti u području međunarodnog privatnog prava već provedene aktivnosti na ujednačavanju prava unutar Unije, a posebno u području sudske nadležnosti i izvršenja sudskih odluka.
- 56 Naime, kao što je to istaknuo nezavisni odvjetnik u točki 77. svojeg mišljenja, Sud je u presudama od 15. ožujka 2011., Koelzsch (C-29/10, EU:C:2011:151), i od 15. prosinca 2011., Voogsgeerd (C-384/10, EU:C:2011:842) već tumačio Rimsku konvenciju uzimajući u obzir osobito odredbe Briselske konvencije o pojedinačnom ugovoru o radu.
- 57 Što se tiče određivanja pojma „mjesto u kojemu zaposlenik obično obavlja posao” u smislu članka 19. točke 2. podtočke (a) Uredbe Bruxelles I, Sud je više puta utvrdio da kriterij države članice gdje zaposlenik obično obavlja svoj posao treba široko tumačiti (vidjeti analogijom presudu od 12. rujna 2013., Schlecker, C-64/12, EU:C:2013:551, t. 31 i navedenu sudsku praksu).
- 58 Kada je riječ o ugovoru o radu koji se izvršava na području nekoliko država ugovornica, u nedostatku stvarnog središta poslovnih aktivnosti zaposlenika iz kojeg obavlja većinu svojih obveza prema poslodavcu, Sud je presudio da članak 5. točku 1. Briselske konvencije – s obzirom na potrebu utvrđivanja mjesta s kojim je spor najznačajnije povezan radi određivanja suca koji je u najboljem položaju za odlučivanje kao i s obzirom na potrebu osiguranja odgovarajuće zaštite radnika kao slabije ugovorne strane te izbjegavanja situacije u kojoj postoji mnoštvo nadležnih sudova – treba tumačiti na način da se odnosi na mjesto u kojem ili iz kojeg zaposlenik stvarno ispunjava većinu svojih obveza prema poslodavcu. Naime, u tom mjestu radnik može uz najmanje troškove pokrenuti sudski postupak protiv poslodavca ili se braniti, a sud tog mjesta najpodobniji je za rješavanje spora u vezi s ugovorom o radu (vidjeti u tom smislu presudu od 27. veljače 2002., Weber, C-37/00, EU:C:2002:122, t. 49. i navedenu sudsku praksu).

- 59 Stoga u takvim okolnostima pojam „mjesto u kojemu zaposlenik obično obavlja posao”, sadržan u članku 19. točki 2. podtočki (a) Uredbe Bruxelles I, treba tumačiti na način da se odnosi na mjesto u kojem ili iz kojeg zaposlenik stvarno ispunjava većinu svojih obveza prema poslodavcu.
- 60 U predmetnom slučaju sporovi iz glavnih postupaka odnose se na radnike zaposlene kao članovi posade zračnog prijevoznika ili radnike koji su mu upućeni na rad. Stoga sud države članice pred kojim su pokrenuti takvi sporovi, ako ne može nedvojbeno utvrditi „mjesto u kojemu zaposlenik obično obavlja posao” mora, kako bi provjerio vlastitu nadležnost, identificirati „mjesto iz kojeg” taj zaposlenik obavlja većinu svojih obveza prema poslodavcu.
- 61 Kao što je to istaknuo nezavisni odvjetnik u točki 95. svojeg mišljenja, iz sudske prakse Suda također proizlazi da se radi konkretnog utvrđivanja tog mjesta nacionalni sud mora osloniti na skup indicija.
- 62 Ta metoda ocjene indicija omogućava ne samo da se bolje odrazi stvarnost pravnih odnosa, s obzirom na to da uzima u obzir sve čimbenike koji obilježavanju aktivnost zaposlenika (vidjeti analogijom presudu od 15. ožujka 2011., Koelzsch, C-29/10, EU:C:2011:151, t. 48.), nego također da se spriječi instrumentalizacija pojma poput „mjesta u kojem ili iz kojeg zaposlenik obično obavlja posao” ili njegovo pridonošenje provedbi strategija izbjegavanja (vidjeti analogijom presudu od 27. listopada 2016., D’Oultremont i dr., C-290/15, EU:C:2016:816, t. 48. i navedenu sudsku praksu).
- 63 Kao što je to naveo nezavisni odvjetnik u točki 85. svojeg mišljenja, Sud je, što se tiče posebnosti poslovnih odnosa u sektoru prijevoza, u presudama od 15. ožujka 2011., Koelzsch (C-29/10, EU:C:2011:151, t. 49.) i od 15. prosinca 2011., Voogsgeerd (C-384/10, EU:C:2011:842, t. 38. do 41.) iznio nekoliko pokazatelja koje nacionalni sudovi mogu uzeti u obzir. Ti sudovi moraju osobito utvrditi u kojoj se državi nalazi mjesto iz kojeg zaposlenik izvršava svoje zadaće u vezi s prijevozom, mjesto na koje se vraća nakon obavljanja svojih zadaća, prima upute o svojim zadaćama i organizira svoj posao kao i mjesto u kojem se nalaze sredstva za rad.
- 64 U tom pogledu u okolnostima poput onih u glavnom postupku i kao što je to istaknuo nezavisni odvjetnik u točki 102. svojeg mišljenja, također treba uzeti u obzir mjesto u kojem se nalaze zrakoplovi u kojima se obično obavlja posao.
- 65 Slijedom navedenog, pojam „mjesto u kojem ili iz kojeg zaposlenik obično obavlja posao” ne može se poistovjetiti s nekim drugim pojmom koji se nalazi u drugom aktu Unije, uključujući pojam „domaća baza” u smislu Priloga III. Uredbi br. 3922/91.
- 66 Što se tiče članova posade zračnog prijevoznika ili članova posade koji su mu upućeni na rad, spomenuti autonomni pojam ne može se poistovjetiti s pojmom „domaća baza” u smislu Priloga III. Uredbi br. 3922/91. Naime, Uredba Bruxelles I ne upućuje na Uredbu br. 3922/91 niti se njome nastoje postići isti ciljevi, s obzirom na to da se Uredbom br. 3922/91 usklađuju tehnički zahtjevi i upravni postupci u području sigurnosti civilnog zrakoplovstva.
- 67 Okolnost da se pojam „mjesto u kojemu zaposlenik obično obavlja posao” u smislu članka 19. točke 2. podtočke (a) Uredbe Bruxelles I ne može poistovjetiti s pojmom „domaća baza” u smislu Priloga III. Uredbi br. 3922/91 ne znači, međutim, kao što je to istaknuo nezavisni odvjetnik u točki 115. svojeg mišljenja, da potonji pojam u okolnostima poput onih o kojima je riječ u glavnom postupku nije relevantan za utvrđivanje mjesta iz kojeg zaposlenik obično obavlja posao.
- 68 Konkretno, kao što to proizlazi iz točaka 61. do 64. ove presude, Sud je već naglasio potrebu da se pri utvrđivanju tog mjesta primjenjuje metoda ocjene indicija.

- 69 U tom pogledu, pojam „domaća baza” predstavlja element koji može imati važnu ulogu pri utvrđivanju indicija, spomenutih u točkama 63. i 64. ove presude, na temelju kojih se u okolnostima poput onih o kojima je riječ u glavnom postupku može utvrditi mjesto iz kojeg zaposlenici obično obavljaju posao i stoga nadležnost suda za postupanje u postupku koji su oni pokrenuli, u smislu članka 19. stavka 2. točke (a) Uredbe Bruxelles I.
- 70 Naime, taj pojam definiran je u Prilogu III. Uredbi br. 3922/91, OPS-u 1.1095, kao mjesto iz kojeg član osoblja sustavno započinje svoj radni dan i mjesto gdje ga završava, organizirajući ondje svoj svakodnevni posao, i u blizini kojeg zaposlenici tijekom razdoblja izvršenja svojeg ugovora o radu imaju svoje boravište te stoje na raspolaganju zračnom prijevozniku.
- 71 U skladu s OPS-om 1.1110 tog priloga, razdoblja najkraćeg odmora zaposlenika poput tužitelja u glavnom postupku razlikuju se ovisno o tome je li to vrijeme dodijeljeno izvan „domaće baze” u smislu Priloga III. Uredbi br. 3922/91 ili u njoj.
- 72 Osim toga, treba istaknuti da se to mjesto ne određuje nasumično niti ga određuje zaposlenik, već ga, u skladu s OPS-om 1.1090 točkom 3.1. spomenutog priloga, određuje prijevoznik za svakog člana posade.
- 73 „Domaća baza” nije relevantna u svrhu utvrđivanja „mjesta iz kojeg zaposlenici obično obavljaju posao” samo u slučaju ako zahtjevi poput onih o kojima je riječ u glavnom postupku, uzimajući u obzir činjenične elemente svakog pojedinog slučaja, imaju užu poveznicu s mjestom koje nije „domaća baza” (vidjeti u tom smislu presudu od 27. veljače 2002., Weber, C-37/00, EU:C:2002:122, t. 53. i analogijom presudu od 12. rujna 2013., Schlecker, C-64/12, EU:C:2013:551, t. 38. i navedenu sudsku praksu).
- 74 Osim toga, autonomna narav pojma „mjesto u kojemu zaposlenik obično obavlja posao” ne može biti dovedena u pitanje upućivanjem na pojam „domaća baza” u smislu te uredbe, sadržanim u Uredbi br. 883/2004, s obzirom na to da potonja uredba i Uredba Bruxelles I imaju različite svrhe. Naime, dok Uredba Bruxelles I teži postizanju cilja spomenutog u točki 47. ove presude, cilj je Uredbe br. 883/2004, kao što je to navedeno u njezinoj uvodnoj izjavi 1., osim slobodnog kretanja osoba, „doprinijeti poboljšanju njihova životnog standarda i uvjeta zapošljavanja”.
- 75 Nadalje, utvrđenje da se pojam mjesta u kojem ili iz kojeg zaposlenik obično obavlja posao, naveden u točki 19. točki 2. podtočki (a) Uredbe Bruxelles I, ne može, kao što to proizlazi iz točke 65. ove presude, poistovjetiti ni s jednim drugim pojmom također vrijedi u pogledu „državne pripadnosti” zrakoplova u smislu članka 17. Čikaške konvencije.
- 76 Slijedom navedenog i protivno onomu što tvrde Ryanair i Crewlink u svojim očitovanjima, država članica iz koje član posade zračnog prijevoznika ili član posade koji mu je upućen na rad obično obavlja posao također se ne može poistovjetiti s područjem države članice čiju državnu pripadnost imaju zrakoplovi tog zračnog prijevoznika u smislu članka 17. Čikaške konvencije.
- 77 S obzirom na prethodna razmatranja, na postavljena pitanja valja odgovoriti da članak 19. točku 2. podtočku (a) Uredbe Bruxelles I treba tumačiti na način da se u slučaju postupka koji pokrene član posade zračnog prijevoznika ili član posade koji mu je upućen na rad i u svrhu utvrđivanja nadležnosti suda pred kojim je pokrenut postupak pojam „mjesto u kojemu zaposlenik obično obavlja posao” u smislu članka 19. točke 2. podtočke (a) Uredbe Bruxelles I ne može poistovjetiti s pojmom „domaća baza” u smislu Priloga III. Uredbi br. 3922/91. Međutim, pojam „domaća baza” važan je indicij za utvrđivanje „mjesta u kojemu zaposlenik obično obavlja posao”.

Troškovi

- 78 Budući da ovaj postupak ima značaj prethodnog pitanja za stranke glavnog postupka pred sudom koji je uputio zahtjev, na tom je sudu da odluči o troškovima postupka. Troškovi podnošenja očitovanja Sudu, koji nisu troškovi spomenutih stranaka, ne nadoknađuju se.

Slijedom navedenoga, Sud (drugo vijeće) odlučuje:

Članak 19. točku 2. podtočku (a) Uredbe Vijeća (EZ) br. 44/2001 od 22. prosinca 2000. o [sudskoj] nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima treba tumačiti na način da se u slučaju postupka koji pokrene član posade zračnog prijevoznika ili član posade koji mu je upućen na rad i u svrhu utvrđivanja nadležnosti suda pred kojim je pokrenut postupak pojam „mjesto u kojemu zaposlenik obično obavlja posao” u smislu te odredbe ne može poistovjetiti s pojmom „domaća baza” u smislu Priloga III. Uredbi Vijeća (EEZ) br. 3922/91 od 16. prosinca 1991. o usklađivanju tehničkih zahtjeva i upravnih postupaka u području civilnog zrakoplovstva, kako je izmijenjena Uredbom (EZ) br. 1899/2006 Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2006. Međutim, pojam „domaća baza” važan je indicij za utvrđivanje „mjesta u kojem zaposlenik obično obavlja posao”.

Potpisi